

הלכות דיני פרי, שומר, יד

יצחק רסלר

izakrossler@gmail.com

לע"נ סמ"ר דביר חיים
רסלר
עלה לשמים
בשמחת תורה תשפ"ד
הי"ד

מילון מונחים

	מכניס טומאה	מוציא טומאה	מצטרף לשיעור
יד	✓	✓	✗
שומר	✓	✓	✓

המשנה מונה רכיבים שבפני עצמם אינם ראויים לאכילה ואינם מקבלים טומאה, אך בהיותם מחוברים לאוכל הם מצטרפים להשלים לשיעור כביצה (לטומאת אוכלים).

טומאה קלה מול טומאה חמורה

טומאת נבלות (טומאה חמורה)

מהות: נבלה (אב הטומאה) מטמאה אדם וכלים במגע ובמשא.

שיעור: כזית.

דין הצירוף: **אין השומרים מצטרפים.**
התורה מיעטה טומאת נבלות מדין צירוף ('הנוגע בנבלתה' – ולא באוכל הנאכל עמה או בשומרה).

טומאת אוכלים (טומאה קלה)

מהות: אוכל טמא מטמא רק אוכל אחר (ולא אדם או כלים).

שיעור: כביצה.

דין הצירוף: **השומרים מצטרפים.**
רכיבים נלווים משלימים את הבשר לשיעור טומאה.

'מפרכסת' וקבלת טומאה

כיצד ייתכן שחפץ נושא טומאת אוכלים אך פטור מטומאת נבלה?
ישראל השוחט בהמה טמאה עבור גוי.

הכתוב ריבה לטמא טומאת אוכלין יותר ממה שריבה בטומאת נבלות.

מחלוקת ה'אלל': בטילות העור מול כוונת האדם

רקע:

'אלל' הן חתיכות בשר קטנות שנשארו דבוקות לעור לאחר ההפשט. האם הן בטלות לעור?

דעת חכמים:

האלל בטל לעור. אינו נחשב כבשר, ולעולם אינו מטמא בטומאת נבלה אפילו אם כנסו למקום אחד.

דעת רבי יהודה (אלל המכונס):

אם אסף וכינס את האלל למקום אחד עד שיש בו שיעור כזית – אינו בטל. יש עליו שם בשר נבלה מדאוריתא, והנכנס למקדש בטומאתו חייב כרת. (הכוונה והריכוז מבטלים את הבטילות לעור).

מקור לדין שומר באוכלין:

מנין ששומר מצטרף לאוכל ביחס לטומאה קלה? מפסוק הדין בשרץ הנופל על זרעים.

"וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע טָהוֹר הוּא" (ויקרא י"א)

הדרשה (תנא דבי ר' ישמעאל):

'אשר יזרע' – כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה.

ההשלכה ההלכתית: חיטה בקליפתה, שעורה בקליפתה, עדשים בקליפתן.

כשם שהזטירע נזרע עם מעטפתו, כך לעניין טומאה (לאחר שהוכשר) - המעטפת (**השומר**) נחשבת **חלק בלתי נפרד** **ההאוכל** ומצטרפת לשיעור כביצה.

תורת ה'ידות' וה'שומרים' בבשר (משנת עוקצין)

○ **עצם (יד):** העצם שיש בראשה
בשר משמשת לאחיזה.
מכניסה ומוציאה טומאה, אך
אינה מגנה על הבשר ולכן
אינה מצטרפת לשיעור.

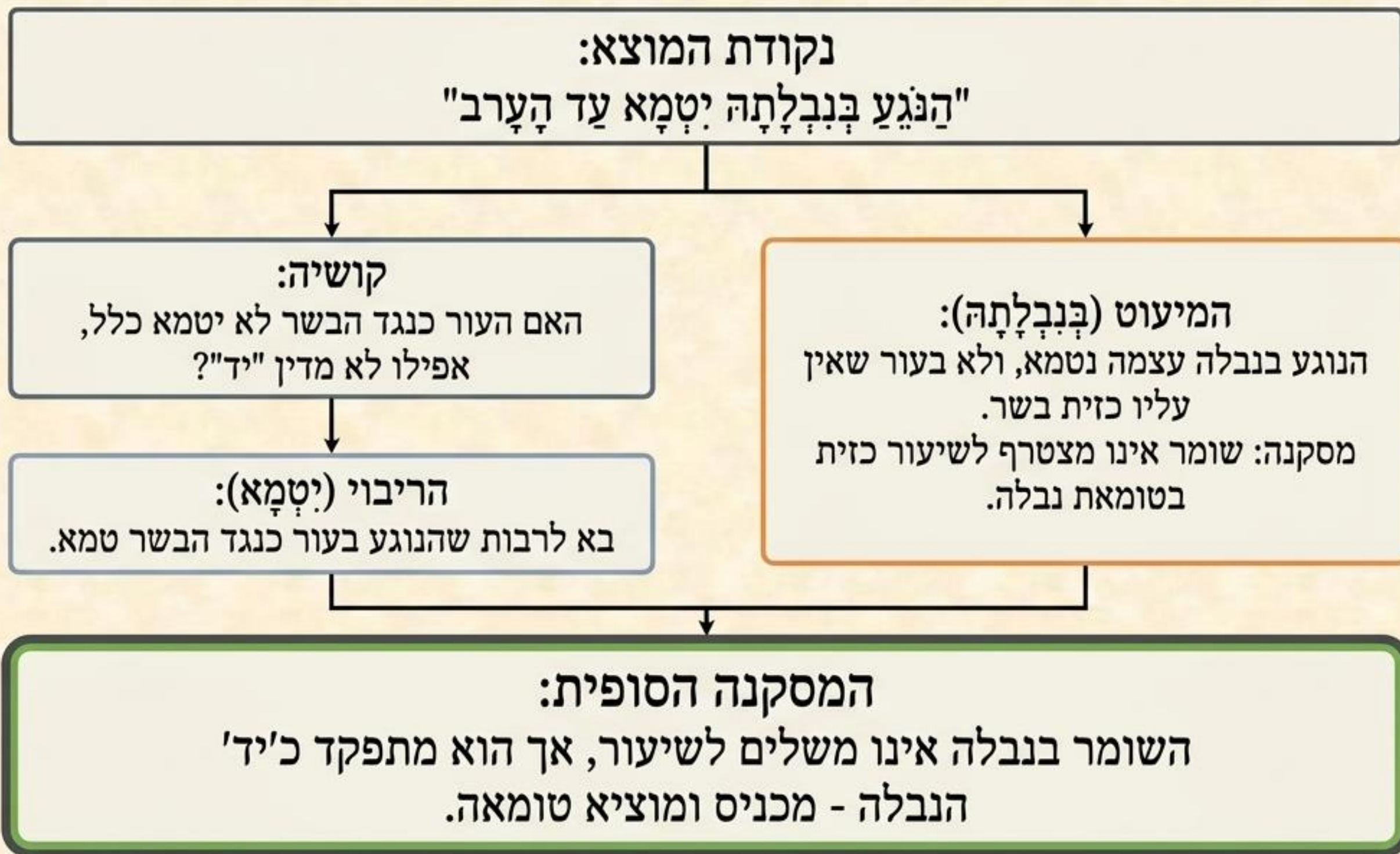

○ **עור (שומר):** העור העוטף
את הבשר. שומר על האוכל
מהפסד. מכניס, מוציא, וגם
מצטרף לשיעור כביצה.

○ **בשר (אוכל):**
מקבל הטומאה
המרכזי.

גם ללא 'זריעה', העור מהווה שומר טבעי המצטרף לאוכל לעניין טומאה קלה.

דין שומר בנבלה: מיעוט וריבוי

מקור לדין 'יד'

מניין שיש מעמד הלכתי ליד המכניסה ומוציאה טומאה? המפתח טמון במילה 'לכם'.

יד בטומאת נבלה
(טומאת אחרים - 'להוציא')

פסוק: וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אִשׁ לָכֶם
לֹאֲכָלָהּ הִנֵּגַע בְּנִבְלָתָהּ יִטָּמָא

דרשה: לכל שבצרכיכם.
יד הנבלה מוציאה טומאה
ומטמאת את הנוגע בה.

יד בטומאת אוכלים
(קבלת טומאה - 'להכניס')

פסוק: וְכִי יוֹתֵן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל
מִנְבִּלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם

דרשה: לכל שבצרכיכם.
מה שמשמש צורך לאוכל (ידית
האחיזה) מכניס לו טומאה.

מדוע התורה נזקקה לרבות 'יד' גם בזרעים, גם בנבלה, וגם בכלים (תנור)? מדוע לא נלמד אחד מהשני בקל וחומר?

הנושא	החומרה הייחודית (הפירכא המונעת לימוד)
זרעים (אוכלים)	מקבל טומאה אפילו מולד הטומאה (טומאתו מרובה).
תנור (כלים)	מטמא אוכלים מאווירו (אפילו ללא נגיעה דופנית).
נבלה	אב הטומאה (מטמאה אדם, מטמאה במשא, וטומאה יוצאת מגופה).

מכיוון שלכל תחום יש חומרה ייחודית, לא ניתן ללמוד אותם זה מזה. כל הריבויים נצרכים לגופם!

'תנהו ענין'

כיצד נלמד שיד גם מכניסה וגם מוציאה טומאה?

קל וחומר מ'יד' ל'שומר'

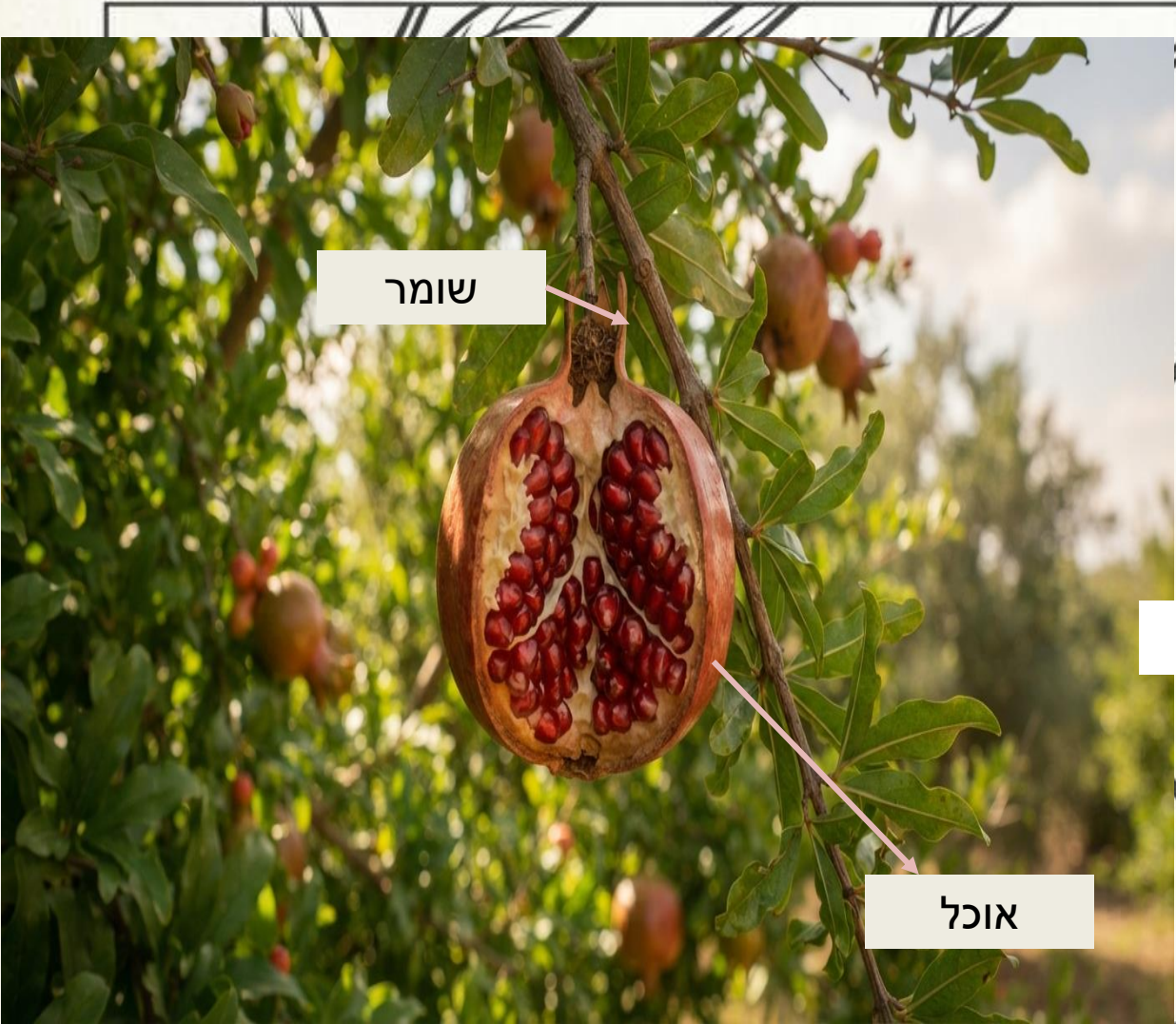

השאלה: אם הכל נלמד מקל וחומר, לשם מה נכתב הפסוק המיוחד של שומר ('אשר יזרע')?

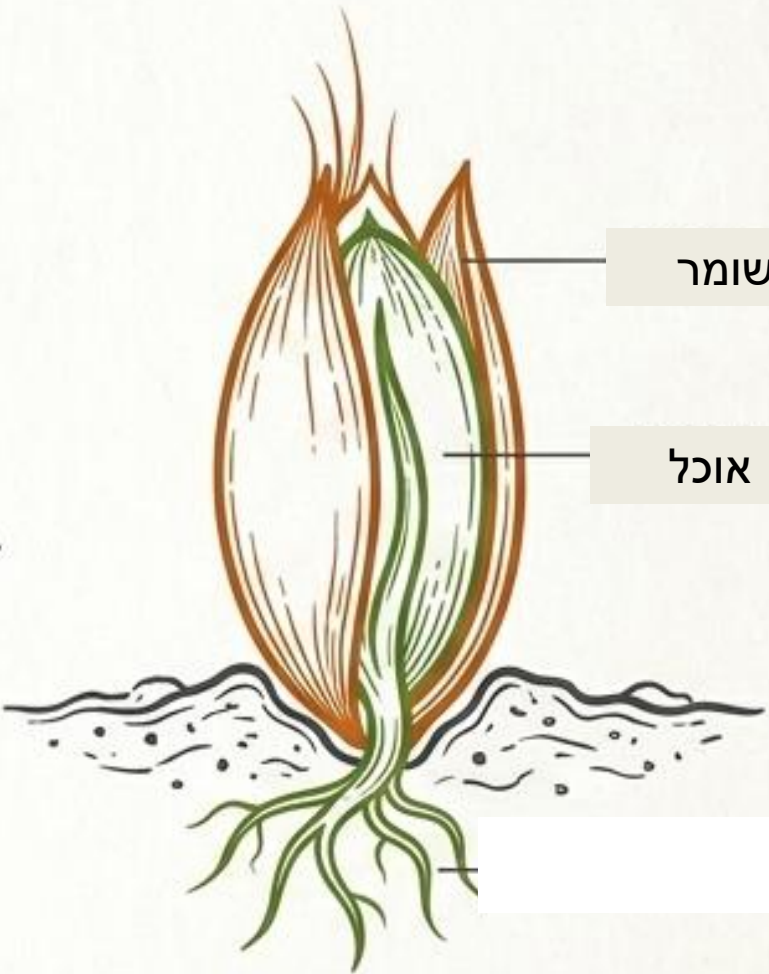
התשובה (היתור): הפסוק נכתב כדי ללמד צירוף. שומר אינו רק צינור לטומאה (כמו יד), אלא הוא מצטרף לנפח האוכל להשלים לשיעור כביצה.

היקף הפריסה של ה'שומר': מתקיף לה רב יהודה בר ישמעאל

דין שומר נלמד מהפסוק 'על כל זרע זרוע' (דבר שנזרע באדמה).

הקונפליקט: מניין שיש דין שומר בפירות האילן ובאוכלין מן החי (רוטב ועור)? הרי הם מרוחקים מעולם הצומח הנזרע!

צד שני: רימון על עץ. (הפיטמא שבראשו מצטרפת כדין שומר, אך לעולם אינה נזרעת באדמה! כשנוטעים עץ, נוטעים ייחור ולא את הפרי).

צד אחד: זרע חיטה (נזרע באדמה עם קליפתו).

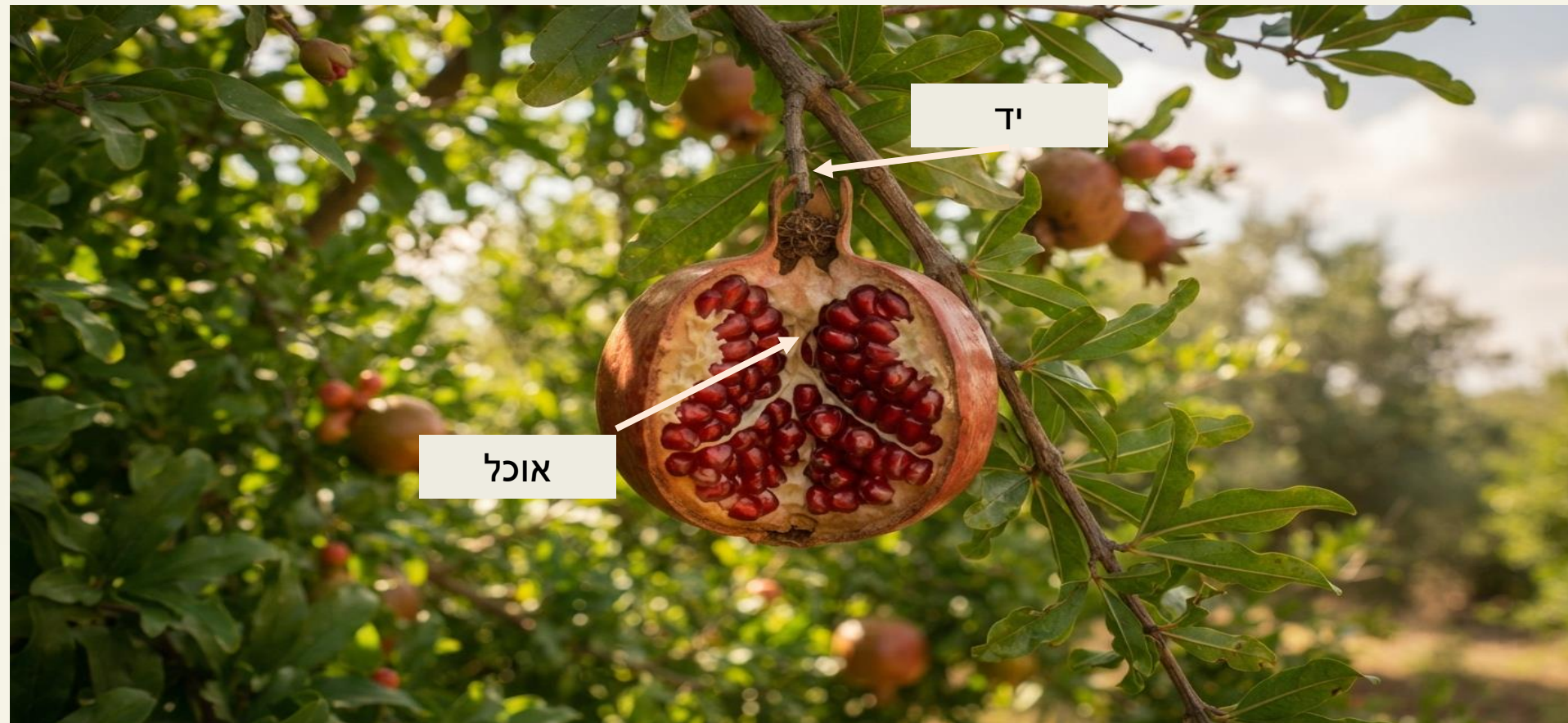
שלושת עמודי ההגנה: מקורות השומר במרחב

עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע

האם יד מכשירה?

אוכל אינו מקבל טומאה עד שיוכשר באחד משבעה משקים. מה הדין אם המשקה הרטיב רק את ה'יד' (הגבעול) ולא את הפרי?

יש דין יד לטומאה (מכניס/מוציא), אך אין דין יד להכשר. (אם הורטבה היד, הפרי לא הוכשר).	דעת רב
יש יד להכשר. (כשם שהיד מעבירה טומאה, היא מעבירה גם את הכשרת הטומאה לפרי).	דעת רבי יוחנן

שורשי המחלוקת:

מסלול הסברא ההלכתית
(מהות ההכשר)

ר' יוחנן: הכשר הוי תחילת טומאה.
זהו חלק אורגני מתהליך הטומאה,
ולכן דיני היד (אחיזה) חלים עליו.

רב: הכשר לאו תחילת טומאה הוא.
זהו תנאי מקדים נפרד, ולכן לא
הועתקו אליו הרחבות דיני הטומאה.

מסלול דרשת
הפסוק ('לכם')

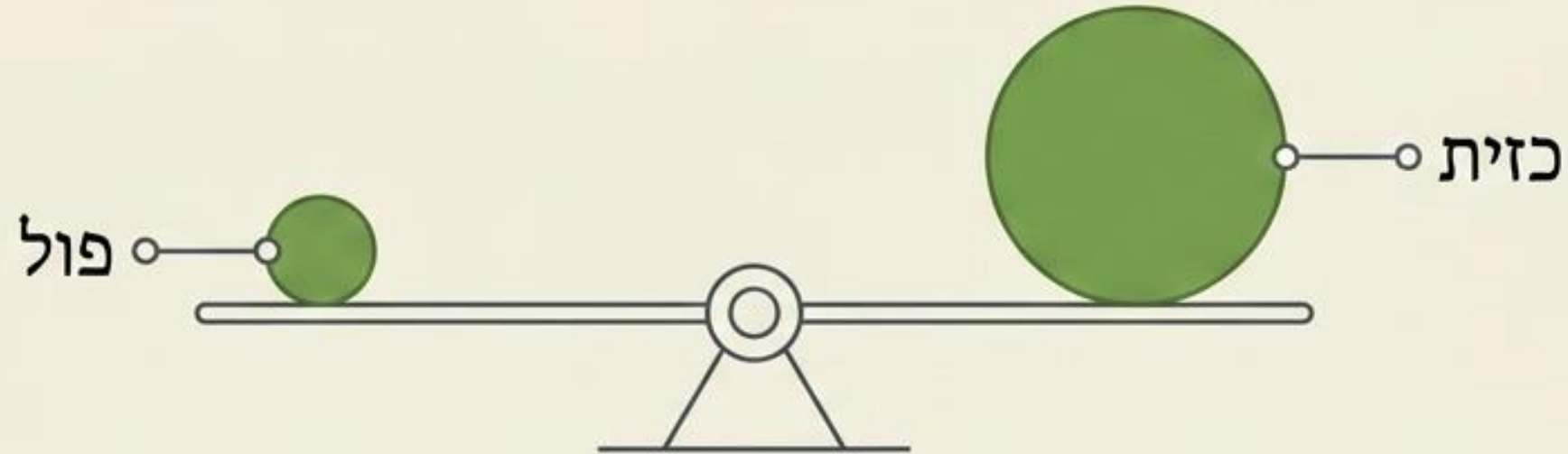

ר' יוחנן: המילה
נדרשת '**לפניו**
ולפני פניו -
חלה גם על
ההכשר.

רב: 'לכם' נדרש
רק כלפי 'טמא הוא'
(טומאה), ולא
כלפי 'וכי יותן
מים' (הכשר).

שיעורי מינימום

האם 'יד' ו'שומר' מתפקדים גם כשהאוכל עצמו זעיר? (כאשר הוא מצטרף לאוכל נוסף ליצירת שיעור).

דעת רב (דורש שיעורים חופפים)

אין תורת 'יד' לאוכל שהוא פחות מכזית.

אין תורת 'שומר' לאוכל שהוא פחות מכפול (זרע קטן מכזית).

דעת ר' יוחנן (די בשיעור מינימלי למבנה נשא)

יש 'יד' גם לפחות מכזית (ובלבד שיש בו כפול).

יש 'שומר' אפילו לאוכל שהוא פחות מכפול. היגיון מבני דורש רק נוכחות, לא נפח אבסולוטי.

הוכחה מאוהל המת קושיית רבי יעקב

חצי זית בשר על העצם
חצי זית בשר על העצם

המקרה (מסכת אהלות)

שני עצמות של מת, ועל כל אחד חצי
זית בשר. ראשיהם נכנסו לתוך הבית.
ראשיהם נכנסו לתוך הבית.
הבית טמא באהל.

המנגנון

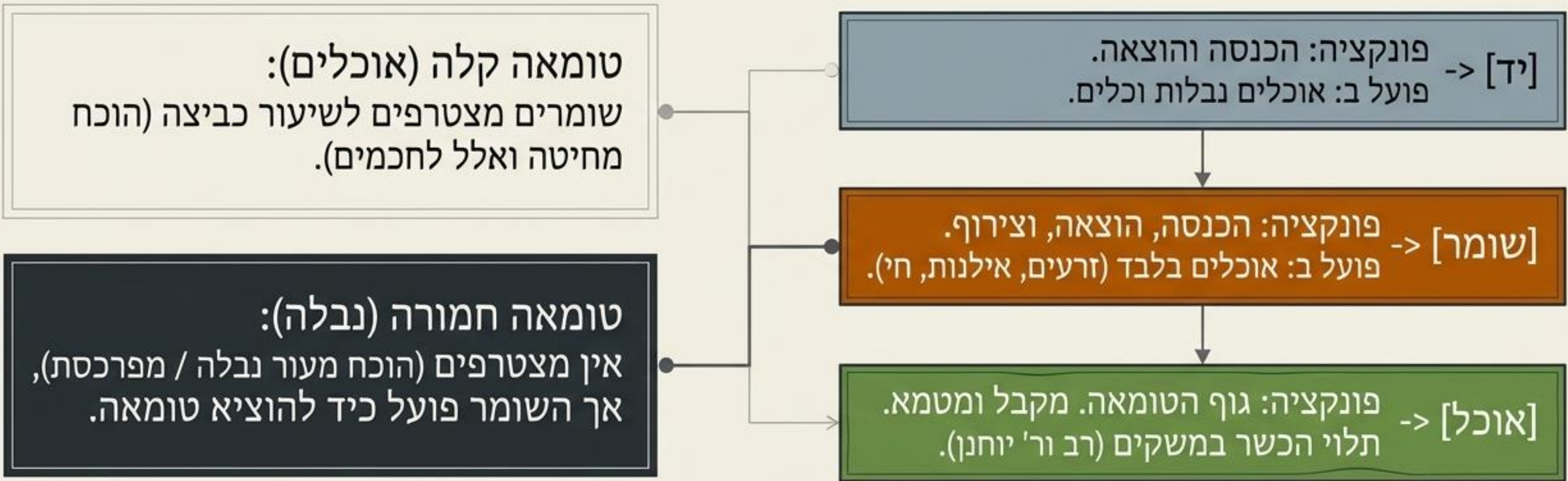
העצם פועלת כ'יד' / 'שומר' המעבירה
את טומאת חצי-הכזית לתוך הבית,
ושניהם מצטרפים לכזית שלם בתוך
החלל.

הפירכא

רואים בבירור שהעצם מתפקדת כ'יד'
גם כשהאוכל (הבשר שעליה) הוא
פחות מכזית (ורק חצי זית)!
הקושיה מופנית כלפי רב שדרש כזית שלם ליד.

סיכום המערכת:

דיני הטומאה

הגמרא בחולין פורטת את המציאות הפיזית למרכיביה ההלכתיים: הגבעול, הקליפה, העור והעצם – כולם צינורות ושומרים במערכת ההפעלה של הטומאה והטהרה.